

A Sárvár-újszigeti Sylvester nyomda (1536–1541)

Ecsedi Judit – Bánfi Szilvia

A sárvár-újszigeti nyomda a 16. század első felének legelső és egyetlen magyar nyelven nyomtató műhelye. A Nádasdy Tamás országbíró által nyugat-magyarországi, sárvári-újszigeti birtokközpontján létesített tipográfia egyúttal az első főúri nyomdaalapítás. A nyomdát minden bizonnyal elsősorban azzal a szándékkal alapították, hogy Sylvester János magyar nyelvű Új Testamentum-fordítását kinyomtassák, éppen ezért e nyomdát Sylvester-nyomdának is nevezik. Bár a neves humanista nyelvész sem tulajdonosa, sem nyomdása nem volt e műhelynek, szellemi vezetője és a nyomtatási munkák eszmei irányítója ő volt.

A királyi udvar Erasmus szellemét követő humanista légkörben élő főurak közül Nádasdy Tamás az 1530-as években lett az ország egyik leghatalmasabb nagybirtokosa. A római egyházzal ugyan sohasem szakított, de a vallási reform-

eszméktől sem idegenkedett. Udvarában ott-hont adott a magyar irodalmi műveltség néhány neves személyiségének: Sylvester Jánosnak, Abádi Benedeknek, Tinódi Sebestyénnek, Dévai Biró Mátyásnak. Ezzel, és az általa létesített nyomdával, amely a legelső itthon nyomtatott magyar nyelvű könyvet adta ki, nagy szolgálatot tett a magyar kultúrának.

A században Sylvester *Új Testamentuma* előtt nyomtatásban mintegy 10-11 magyar nyelven írott könyv jelent meg, valamennyi külföldön: Bécsben vagy Krakkóban (a korabeli brassói és szebeni nyomdában csak latin és német könyveket nyomtattak ekkor). De teljes magyar Újszövetség-fordítás sem készült korábban, hanem csak részletek jelentek meg nyomtatásban, Bécsben és Krakkóban. Sylvester Jánosnak a krakkói magyar nyelvű vagy részben magyar nyelvű könyvek fordításában is része volt. A krakkói és a wittenbergi egyetemen tanult, itt Philipp Melachthon tanítványaként.

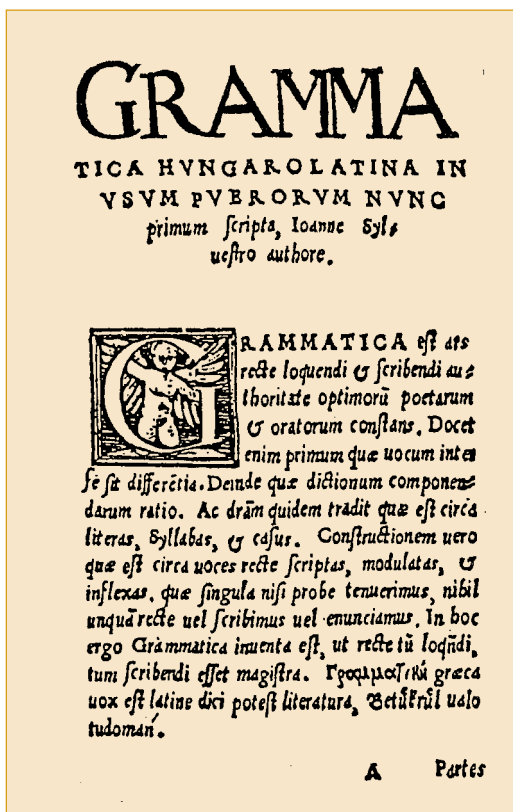
Mielőtt az Újszövetség nyomtatására sor került volna, már megjelent Sárvár-Újszigeten Sylvester *Grammaticája*, amely mintegy a bibliafordítás melléktermékeként született. Ajánlását 1536. október 15-ről keltezte, amikor már túl volt a Biblia fordításának háromnegyed részén. Ez a latin nyelven írt grammatika egyúttal az első magyar nyelvűtan. Nádasdy Tamás külföldi egyetemeken tanult, széles látókörű főúr bőkezűen fedezte a nyomdaállítás költségeit. A sajtó vezetésére 1536-ban – feltehetően Bécsben – egy Johannes Strutius nevű nyomdász mestert szerződtetett. Strutius azonban nem felelt meg a várakozásnak, Sylvester elégedetlenséggel figyelte tevékenységét. Az *Új Testamentum* kinyomtatása közben kivált a válalkozásból, és Ingolstadtba távozott. A sárvár-újszigeti sajtó élére ekkor a korábban Krakkóban dolgozó és nyomdászként Strutiusnál jóval képzetesebb Abádi Benedek került, akit Sylvester felte-

hetően még Krakkóból ismert, ahol a nyomdász a Vietor-műhelyben dolgozott akkor, amikor ott több magyar nyelvű könyv is készült.

Az *Új Testamentum* 1541-ben készült el. A Buda elestét követő nehéz időkben a nagy költséggel berendezett, magyar, latin és görög betűkészlettel felszerelt műhely néhány – példányból ma nem ismert – kisebb nyomtatvány közreadása után megszűnt. Nyomtatványaiból csupán a *Grammatica* és az *Új Testamentum* maradt fenn.

RAMMATICA est ars recte loquendi et scribendi auctoritate optimorum poetarum et oratorum constans. Docet enim primum quae uocum inter se se differētia. Deinde quae dictionum componendarum ratio. Ac deinde quae est circa literas, Syllabas, et casus. Constructionem uero quae est circa uoces recte scriptas, modulatas, et inflexas, quae singula nisi probe tenuerimus, nihil unquam recte uel scribimus uel enunciamus. In hoc ergo Grammatica inuenta est, ut recte loquendum scribendum esset magistra. Γραμματικὴ γρᾶκα uox est latine dici potest literatura, Βετῆρῆν ὑλο tudomán.

A Partes

A *Grammatica* díszítési módja korabeli tudományos kiadványokhoz hasonló, címét fametszetes keret fogja közre. Az *Új Testamentum* sokkal díszesebb kiállítású: a terjedelmes műben fametszetes címlapkeret, piros-fekete nyomású cím, Nádasdy Tamás és felesége Kanizsai Orsolya

egyesített címere, lapnagyságú Kálvária-kép, számos iniciálé és száznál több fametszet található, ezáltal a legszebben illusztrált 16. századi nyomtatott könyvünk. A fametszetek többsége a bécsi fametszéssel mutat kapcsolatot, és valószínűleg Bécsből szereztek be a jellegzetes, keskeny ún. bastard betűtípust is, amellyel az *Új Testamentumot* nyomtatták.

Bár Johannes Strutius nyomdászként nem vált be, feltehetően a fametszetes illusztrációk egy része az ő keze munkája, az ő mesterjegye lehetett az I. S. betű, amely néhány képen látható.

A sárvár-újszigeti nyomda ellátásához szükséges papírt kereskedőktől vásárolták, erre mutat a fennmaradt nyomtatványok sokféle vízjelű, te-

hát sokféle eredetű papírja. A vízjelek nagyobb részükben délnémet, kisebb részükben itáliai eredetre vallanak.

Hamarosan az Újszövetség elkészülte után megszűnt a Nádasdy Tamás által alapított nyomda. A nyomdász Abádi Benedek 1543-ban beiratkozott a wittenbergi egyetemre, Sylvester János pedig 1544-ben a bécsi egyetemre került a héber nyelv tanárának. A nyomda nagy része elkallódott, betűi nyomtalanul eltűntek, bizonyos fametszetei azonban valamilyen módon Huszár Gálhoz, majd Bornemisza Péter műhelyébe kerültek. Sárváron legközelebb 1600-ban működött nyomda: Joannes Manlius sajtója dolgozott itt átmenetileg.